

1. Samuel a sen: od ticha k počúvaniu

Pozorné srdce

Tieto texty duchovných obnov pre saleziánsku rodinu vznikajú pri príležitosti storočnice príchodu Saleziánov dona Bosca na Slovensko. Okrem toho však spolu so storočnicou saleziánov na Slovensku si pripomíname i dvesto rokov od sna dona Bosca z deviatich rokov. Preto Božie slovo, ktoré nás bude sprevádzať, sa okrem iných tém bude dotýkať i témy sna. Texty sú inšpirované predovšetkým *Lectio divina*, ktoré spracoval P. Marco Pavan a boli uverejnené v publikácii *Tu vedi piu lontano di me* (2023).

Text

1 Sam 3,1-21

¹ Chlapec Samuel posluhoval pred Pánom pod dozorom Héliho. Božie slovo bolo v tých dňoch vzácne a videnie nebolo časté.

² I stalo sa v ktorýsi deň, že Héli ležal na svojom mieste. Oči mu začínali hasnúť, takže nevidel.

³ Božie svetlo ešte nevyhaslo a Samuel spal v Pánovom chráme, kde bola archa zmluvy.

⁴ Tu zavola na Samuela Pán. On odpovedal: „Tu som!“

⁵ Bežal k Hélihu a vravel: „Tu som, pane, volal si ma!“ On odvetil: „Nevolal som, spi ďalej!“ Odišiel teda a spal.

⁶ Ale Pán volal zasa: „Samuel!“ Samuel vstal, išiel k Hélihu a vravel: „Tu som, volal si ma.“ On odpovedal: „Nevolal som ťa, syn môj, spi ďalej!“

⁷ Samuel však ešte nepoznal Pána, Pánovo slovo sa mu ešte nezjavilo.

⁸ A Pán opäť, tretí raz volal Samuela. On vstal, išiel k Hélihu a vravel: „Tu som, volal si ma.“ Vtedy Héli pochopil, že chlapca volá Pán.

⁹ A Héli povedal Samuelovi: „Chod', ľahni si. A ak ťa bude zasa volať, povedz: Hovor, Pane, tvoj sluha počúva!“ Samuel odišiel a spal na svojom mieste.

¹⁰ Pán prišiel, zastal si a volal ako predtým: „Samuel, Samuel!“ A Samuel odvetil: „Hovor, tvoj sluha počúva!“

¹¹ Tu Pán povedal Samuelovi: „Hľa, ja urobím v Izraeli vec, ktorú keď niekto počuje, bude mu cvendžať v obidvoch ušiach.

¹² V ten deň splním na Hélihu všetko, čo som o jeho dome hovoril, od začiatku až do konca.

¹³ Oznámil som mu, že budem večne trestať jeho dom pre hriech, lebo vedel, že sa jeho synovia rúhajú, a nekarhal ich.

¹⁴ Preto som Hélihu domu prisahal: Vinu Hélihu domu nemožno nikdy napraviť ani obetami, ani darmi.“

¹⁵ Samuel spal až do rána a potom otvoril dvere Pánovho domu. Samuel sa bál oznámiť videnie Hélihu.

¹⁶ Ale Héli zavola Samuela a povedal: „Samuel, syn môj!“ On odpovedal: „Tu som.“

¹⁷ I spýtal sa ho: „Čo ti hovoril? Nezataj to predo mnou! Nech ti Boh urobí to a to, ak predo mnou zatajíš niečo z toho, čo ti hovoril!“

¹⁸ Nato mu Samuel rozpovedal všetko, nezatajil mu nič. A on povedal: „Je Pán. Nech urobí, čo uzná za dobré!“

¹⁹ Samuel dorastal, Pán bol s ním a ani jednému z jeho slov nedal padnúť na zem,

²⁰ takže sa celý Izrael od Danu až po Bersabe dozvedel, že Samuel ako Pánov prorok je spoľahlivý.

²¹ A Pán sa ďalej zjavoval v Šíle, lebo Pán sa zjavoval Samuelovi v Šíle podľa Pánovho slova.

Kontext

Táto pasáž je jedným z najznámejších príbehov o povolání v Starom zákone a môžeme povedať, že je určitým *modelom* ostatných pasáží o povolání v Sv. písme. Táto rozprava sa nachádza v prvej časti 1 Sam (1,1-4,1) a je zameraná na udalosti spojené s narodením a povolaním Samuela, ktorého Boh ustanovil za proroka pre celý izraelský ľud (3,20). Tretia kapitola zachytáva vzácny moment povolania, v ktorom sa okrem iného Samuel odpútava od Héliho opatrovníctva a začína svoju misiu, misiu spojenú s jeho špecifickou identitou, ktorou je *byť mostom* medzi *epochou sudcov* a *epochou kráľov*. Samuel je tak posledný zo sudcov a je mostom smerom k monarchii.

Samotné povolanie Samuela však predchádzajú okolnosti jeho narodenia. Jeho *matka Anna* je neplodná, ale z jej viery, modlitby a plaču pramení dlhoočakávané tehotenstvo (porov. 1 Sam 1 – 2). Je tak súčasťou tradície *sterilných matiek* vo Sv. písme (napr. Sára – Gn 11,30), ktoré sa stávajú skrze Boží zásah znamením Božej vlády nad životom a nad dejinami. Anna, ktorej meno presne znamená „*tá, ktorej je daná milosť*“ alebo „*ktorá nachádza milosť*“ – získava od Pána vrúcnu modlitbou vytúženého syna (1 Sam 1,9-18). Sám *Samuel* má vo svojom mene vpísanú modlitbu svojej matky: „*A kým uplynul rok, Anna počala a porodila syna a dala mu meno Samuel, lebo: „Od Pána som ho vyprosila.“*“ (1 Sam 1,20). V hebrejčine sa toto meno *Samuel* dá interpretovať ako skrátenie frázy „*vyprosený od Pána*“, ale sú možné aj iné možnosti ako „*Boh ho umiestnil*“ (do lona), alebo „*Boh vypočul*“. Avšak zostáva ešte jeden možný význam tohto mena. V hebrejčine *Šamu – el* nám pripomína slová – *počúvať* (šama) a *Boh* (El). Samuel je teda ten, ktorý bol vyprosený od Pána, bol umiestnený Pánom, ale i ten, ktorý načúva Pánovi.

Celé pozadie príbehu sa viaže na svätyňu v *Šílo*, v ktorej bola uchovávaná Archa zmluvy. Tá archa, ktorá uchovávala znamenia a pamäť exodu (kamenné tabule zmluvy, mannu a Áronovu palicu).

Kňaz Héli, ktorý predsedá tejto svätyni, je zložitou postavou. Na jednej strane sa javí ako *otec* pre Annu (1 Sam 1,12-18.24-28; 2,20-21), a pre Samuela (1 Sam 2,18-21; 3,1); na druhej strane je Héli otec, ktorý nedokáže zamedziť hriechu svojich biologických synov (porov. 1 Sam 2,12-17). Slepota, ktorá ho postihne v starobe (1 Sam 3,2), sa stáva (ako v prípade Izáka), znakom „*slepého otcovstva*“, teda otcovstva, ktoré už nedokáže rozlíšiť a primerane odsúdiť zlo páchané svojimi synmi.

Prehĺbenie textu

Tretia kapitola je majstrovským dielom rozprávačského umenia a tiež teologickej múdrosti.

Verše 1-3 nás vovádzajú do príbehu povolania a sú úvodom do toho, čo sa svätopisec chystá povedať. Tento úvod sa týka Samuela, ktorý „*posluhoval pred Pánom pod dozorom Héliho*“, (v. 1) ale aj samotného Héliho, ktorého oči začali slabnúť (v. 2). Našej pozornosti však nemôže ujsť ani poznámka svätopisca: „*Božie slovo bolo v tých dňoch vzácne a videnie nebolo časté.*“ Celá udalosť sa deje počas spánku – pravdepodobne v prvej časti noci: „*Božie svetlo (lampa) ešte nevyhaslo.*“ Toto vyjadrenie však pravdepodobne neoznačuje len čas, ale nesie v sebe odkaz plný nádeje v epoche, ktorá sa zdá bez nádeje. *Lucerna Dei* – Pánova lampa nevyhasla ani v momente všeobecnej „suchosti“ v izraelskom ľude, ani v situácii krízy a pohoršenia, ktorú vyvolávalo správanie sa kňazov – Héliho synov. Príbeh povolania sa odohráva v noci, v spánku. Sen je vo Sv. písme prostriedok, cez ktorý Boh otvára uši a oči, aby človeku vyjaval svoj zámer, svoj plán spásy. Boh paradoxne otvára oči a uši v sne, lebo človek je plný svojich predstáv a videní, svojich strachov a úzkostí a nedokáže rozpoznať Božie pôsobenie a Božie zámery. V Samuelovom povolaní, ktoré sa udeje v noci, Pán zjaví aj svoj zámer.

Vv. 4-5 predstavujú prvý moment povolania a poukazujú na Pánov spôsob, akým pristupuje k človekovi. Je to prostredníctvom výzvy, ktorá je formulovaná pomocou mena. V porovnaní s inými príbehmi povolania (porov. napr. Ex 3,4), v tomto texte Pán používa oslovenie menom iba raz. Táto výzva, v ktorej zaznieva konkrétne meno poukazuje na skutočnosť, že povolanie je skutočnou výzvou, je naliehavým pozvaním adresovaným niekomu konkrétnemu v kontexte živého vzťahu. Zároveň je tiež dôležité pamätať, že vzniknuté nedorozumenie sa týka volajúcej osoby. Samuel ešte nepozná a nevie rozpoznať *Pánove zafarbenie hlasu*. Pozná Héliho hlas, v ktorého službe sa nachádza, stále nedokáže rozlíšiť hlas Pána, do ktorého služby má byť povolaný.

Vv. 6-7 sú veľmi dôležitým opakovaním („*Ale Pán volal zasa...*“), pretože Pán nikdy neprestane opakovať výzvu, aj napriek tomu, že Samuel ešte stále nerozumie jeho hlasu. V tomto momente svätopisec vkladá svoj komentár, ktorým vysvetľuje to, čo sa odohráva: „*Samuel však ešte nepoznal Pána, Pánovo slovo sa mu ešte nezjavilo,*“ – to znamená, že Samuel ešte nevstúpil do živého a osobného vzťahu, nemal skúsenosť s Bohom. Tieto verše nám zdôrazňujú, že *poznávať Pána a rozlišovať Jeho slovo* sú dve paralelné a koordinované činnosti. Jedna s druhou úzko súvisia. Dá sa teda povedať, že rast vo viere je rastom v rozpoznávaní a prijímaní povolania. A o povolaní môžeme rozprávať vtedy, keď sa učíme rozlišovať a rozpoznávať charakteristické sfarbenie Božieho hlasu.

Vo **vv. 8-9** sa po tretí raz opakuje obnovené povolanie a obnovené nedorozumenie, ktoré vyrieši až Héli, keď nakoniec pochopí, že chlapec je povolaný Bohom. Sprostredkovanie Héliho (slepého otca) sa javí ako dôležité pre riešenie povolania, nielen preto, že je to on, kto rozumie tomu, čo sa skutočne deje, ale aj preto, že dokáže dať Samuelovi tie správne slová,

aby mohol na volanie odpovedať: „*Hovor, Pane, lebo tvoj služobník počúva*“. Héli sa tak aj napriek nejednoznačnosti svojej postavy ukazuje ako nositeľ múdrosti, vďaka ktorej môže Samuel konečne prejsť dverami, ktoré mu Pán otvára. Ostáva pre nás tajomstvom, čo musel prežívať kňaz Héli, keď si uvedomil, že po rokoch suchosti Boh hovorí k tomuto mladíkovi. Nevieme, či s nostalgiou spomínal na dni, keď i on pocítil Pánovu blízkosť, či sa tešil, že Boh znova tajomne koná.

Vo **vv. 10-15** Samuel nakoniec odpovedá na Božie volanie, ktoré sa opakuje už po štvrtý raz. Tentokrát jeho meno zaznie dvakrát: „*Pán prišiel, zastal si a volal ako predtým: ‚Samuel, Samuel!‘ A Samuel odvetil: ‚Hovor, tvoj sluha počúva!‘*“. No slovo, ktoré Pán dáva Samuelovi a ktorým sa obracia na neho, sa týka Héliho a je to ťažké a náročné slovo. Je to slovo, ktoré oznamuje pád jeho rodu. Pán nehovorí Samuelovi žiadne konkrétne slová o jeho povolání alebo identite – ako sa to deje napríklad u Izaiáša (Iz 6), Ezechiela (Ez 1), alebo Jeremiáša (Jer 1). No aj v tomto slove je jasne formulovaný znak bezpodmienečnej oddanosti Božiemu slovu.

Vo **vv. 16-19** je Samuel nútený oznámiť svoje videnie. Héli tiež volá Samuela, podobne ako Pán v noci: „*Héli zavolał Samuela a povedal: ‚Samuel, syn môj! , On odpovedal: ‚Tu som‘*“. Samuel sa tak ocitá medzi dvoma hlasmi a bojí sa odhaliť slovo súdu, ktoré mu Pán vyjavil. Reakciu Héliho na Pánov veľmi drsný výrok odsúdenia možno interpretovať mnohými spôsobmi, no v každom prípade táto udalosť nočného povolania znamená aj „rozchod“ medzi týmito dvoma postavami a začiatok novej fázy v Samuelovom živote.

Vv. 19-21 tvoria záver príbehu. Samuel, ktorý je konečne schopný rozlíšiť a rozpoznať Boží hlas, sa stáva prorokom a je mu umožnené „nenechať spadnúť“ žiadnemu zo slov poslaných Pánom (v. 19). Základom Samuelovej skúsenosti je v konečnom dôsledku počúvanie a nie videnie. Samotný príbeh je štruktúrovaný podľa schémy 3+1. Tri volania a neporozumenia plus jedno volanie a odpoveď. Táto štruktúra 3+1 sa nachádza aj u proroka Eliáša na vrchu Horeb (1 Kr 19,9-14) a v tomto našom príbehu tiež zvyrazňuje určité *crescendo*¹. *Crescendo* v zjavení sa Božieho hlasu a povolania mladého muža.

¹ *Crescendo* je hudobný výraz, ktorý znamená: čoraz silnejšie, so stupňujúcou silou.

Na zamyslenie

Tento príbeh, ktorý je *modelom*, v skutočnosti nepredstavuje len Samuela ako „certifikovaného proroka“ a nesnaží sa len vyrozprávať jeho cestu vyzrievania, ale chce aj ponúknuť čitateľovi kľúč k pochopeniu tej záhadnej a jedinečnej udalosti, akou je povolanie. Každé povolanie je jedinečné a v niektorých ohľadoch neopakovateľné, napriek tomu majú všetky povolania spoločné aspekty. V tomto kontexte môžeme zamerať našu pozornosť na dva zvláštne prvky povolania, ktoré sú nápadne prítomné v 1 Sam 3.

Na jednej strane je povolanie takpovediac v prvom rade **skúsenosť slova**, ktorá sa odohráva v dialógu. V príbehu Samuelovho povolania je táto skúsenosť výzvou, ktorá má dve strany. Zahŕňa v sebe jednak naliehanie a volanie Pána, ktorý sa nevzdáva zoči-voči nedorozumeniu, ako aj potrebu rozlíšiť zafarbenie Pánovho hlasu od hlasu Héliho. Výzva, ktorej musí Samuel čeliť, spočíva práve v rozpoznaní identity osoby, ktorá ho oslovuje a v tom, aby sa mu dal do služby. Použitie krstného mena pre povolanie nám prezrádza, že povolanie je vždy pozvaním nadviazať živý a stabilný vzťah, je viac než len pridelenie roly alebo úlohy.

Druhý prvok, ktorý príbeh podčiarkuje, je **oddanosť**, ktorú musí mať Samuel pre Božie slovo. V slove, ktoré mu Pán adresuje, sa napokon o jeho osobe nehovorí nič, nie je tam žiadny zvláštny sľub a nie sú mu pridelené žiadne konkrétne úlohy. Nič iné, len to, aby bol v Pánovej službe jeho slova až do takej miery, že bude „nútený“ oznámiť Hélimu hrozivý obsah tohto prijatého slova. Táto oddanosť je zároveň podčiarknutá vo v. 19: „*Samuel dorastal, Pán bol s ním a ani jednému z jeho slov nedal padnúť na zem.*“ Tento metaforický jazyk presne naznačuje oddanosť a postoj čistej služby voči Božiemu slovu.

K modlitbe

Táto pasáž nás stavia do potreby rozpoznať a pochopiť Pánov hlas. Samotné slovo Písma sa stáva živým, keď uchopíme jeho hlboký hlas, jeho nezameniteľnú melódiu, zafarbenie a naučíme sa rozlíšiť ho od ostatných hlasov, ktoré môžu obývať naše srdce. Povolanie je teda spojené s počúvaním a je v podstate udalosťou dialógu. Práve toto môže viesť našu modlitbu k tomu, aby sme sa predovšetkým pokúsili porozumieť Božiemu hlasu medzi mnohými zvukmi a zavádzajúcimi hlasmi, ktoré sú často neúspešným pokusom napodobniť *Božie zafarbenie a melódiu*.

Tento text môže taktiež orientovať našu prosbu na akúsi radikálnu chudobu: prorok je v skutočnosti ten, koho sa „zmocňuje“ Božie slovo, aby sa stal jeho verným nositeľom. A tak prorok nemá nič iné ako Pánovo slovo. Oddanosť, ktorá sa vyžaduje od mladého Samuela, je jedným z najradikálnejších podnetov pre nás. Môžeme teda žiadať schopnosť nielen rozlišovať Boží hlas medzi tisíckami iných, ale aj prosiť o možnosť byť chudobnými a žobrákmi Božieho slova, aby sme tak boli jeho autentickými služobníkmi.